

ПІДПРИЄМНИЦЬКІ НАМІРИ СТУДЕНТІВ В УКРАЇНІ: ГЕНДЕРНІ АСПЕКТИ

©2024 ГРЕБЕШКОВА О. М., МАЛЯРЧУК О. Г., КУБАРЕВА І. В.

УДК 334.72:378-057.875](477)
JEL: I25; K38; L26; M13

Гребешкова О. М., Малярчук О. Г., Кубарева І. В. Підприємницькі наміри студентів в Україні: гендерні аспекти

В умовах триваючих воєнних дій в Україні важливим стає розуміння перспектив підприємництва як сфери відновлення економіки країни. Студентське підприємництво може стати ключовим чинником формування підприємницької екосистеми, зокрема в контексті інтеграції України до ЄС. Вивчення та врахування гендерних аспектів підприємницьких намірів українських студентів, підтримка підприємницької освіти та розвитку жіночого підприємництва серед молоді в навчальних програмах сприятимуть стійкому розвитку економіки та суспільства загалом. Метою статті є висвітлення результатів дослідження гендерного профілю підприємницьких намірів українських студентів, ініційованого та проведеного авторами в межах реалізації проекту «Підприємницькі можливості, компетенції та наміри серед студентів університетів у крос-культурному вимірі» у квітні – червні 2023 року. Наведені у статті висновки ґрунтуються на результатах онлайн-опитування 247 студентів українських університетів, яке проводилося на платформі Qualtrics за авторською методикою, що передбачає опитування респондентів по 27 питаннях, розділених на чотири блоки: 1) загальні дані про респондента; 2) обізнаність про підприємницьке середовище; 3) виміри підприємницької компетентності; 4) підприємницькі наміри. Отримані дані проаналізовано із застосуванням інструментарію описової статистики. Виявлено, що підприємницькі наміри студентів в Україні мають гендерні відмінності. Зокрема, в реалізації своїх підприємницьких ініціатив жінки переважно орієнтовані на довгу перспективу та відкладають започаткування бізнесу на майбутнє, тоді як чоловіки здебільшого намагаються реалізуватися якнайшвидше, ще під час навчання в університеті. При аналізі переваг студентів щодо вибору сфери для започаткування власного бізнесу виділено «гендерно-нейтральні» та «гендерно-чутливі» бізнес-напрями, що уможлиблює подальшу розробку рекомендацій щодо вдосконалення підприємницької освіти та інституційної підтримки політики молодіжного (у тому числі жіночого) підприємництва в Україні. Зроблено припущення, що серед студентів переважає «постіндустріальний» тип мислення, зокрема в контексті вибору перспективних бізнес-сфер для власного бізнесу, що виявляється через підвищений інтерес учасників опитування до сервісного сектора економіки. Обґрунтовано необхідність активізації жіночого підприємництва та лідерства серед студенток під час навчання в університеті, а також удосконалення програм підприємницької освіти, зокрема в бізнес-напрямках, важливих під час воєнного та повоєнного періодів.

Ключові слова: підприємництво, гендерні аспекти, підприємницькі наміри, підприємницька освіта, жіноче підприємництво та лідерство, бізнес.
Рис.: 2. **Табл.:** 1. **Бібл.:** 12.

Гребешкова Олена Миколаївна – кандидат економічних наук, доцент, доцент кафедри бізнес-економіки та підприємництва, Київський національний економічний університет імені Вадима Гетьмана (просп. Берестейський, 54/1, Київ, 03057, Україна)

E-mail: grebeshkova@kneu.edu.ua

ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-6896-3941>

Researcher ID: <https://www.webofscience.com/wos/author/record/M-3076-2016>

Scopus Author ID: <https://www.scopus.com/authid/detail.uri?authorId=57196392558>

Малярчук Ольга Георгіївна – кандидат економічних наук, доцент, доцент кафедри бізнес-економіки та підприємництва, Київський національний економічний університет імені Вадима Гетьмана (просп. Берестейський, 54/1, Київ, 03057, Україна)

E-mail: maliarchuk.olha@kneu.edu.ua

ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-7058-537X>

Researcher ID: <https://www.webofscience.com/wos/author/record/I-7471-2018>

Scopus Author ID: <https://www.scopus.com/authid/detail.uri?authorId=57205271632>

Кубарева Ірина Володимирівна – кандидат економічних наук, доцент, доцент кафедри бізнес-економіки та підприємництва, Київський національний економічний університет імені Вадима Гетьмана (просп. Берестейський, 54/1, Київ, 03057, Україна)

E-mail: kubareva.iryana@kneu.edu.ua

ORCID: <https://orcid.org/0000-0001-6950-5937>

Researcher ID: <https://www.webofscience.com/wos/author/record/I-7588-2018>

Scopus Author ID: <https://www.scopus.com/authid/detail.uri?authorId=57205271510>

UDC 334.72:378-057.875](477)
JEL: I25; K38; L26; M13

Hrebeshkova O. M., Maliarchuk O. H., Kubareva I. V. Entrepreneurial Intentions of Students in Ukraine: The Gender Aspects

In the context of ongoing hostilities in Ukraine, it becomes important to understand the prospects of entrepreneurship as a sphere of economic recovery of the country. Student entrepreneurship can become a key factor in the formation of an entrepreneurial ecosystem, in particular in the context of Ukraine's integration into the EU. Studying and taking into account the gender aspects of entrepreneurial intentions of Ukrainian students, supporting entrepreneurial education and the development of women's entrepreneurship among young people in the curricula will contribute to the sustainable development of the economy and society in general. The aim of the article is to highlight the results of a study of the gender profile of entrepreneurial intentions of Ukrainian students, initiated and conducted by the authors within the framework of the project «Entrepreneurial Opportunities, Competencies and Intentions among University Students in the Cross-Cultural Dimension» in April – June 2023. The conclusions presented in the article are based on the results of an online survey of 247 students of Ukrainian universities, conducted on the Qualtrics platform according to the authors' own methodology, which involves a survey of respondents on 27 questions, divided into four blocks: 1) general data about the respondent; 2) awareness of the entrepreneurial environment; 3) dimensions of entrepreneurial competence; 4) entrepreneurial intentions. The obtained data were analyzed using the instrumentarium of descriptive statistics. It is found that the entrepreneurial intentions

of students in Ukraine have gender differences. In particular, in the implementation of their entrepreneurial initiatives, women are mostly focused on the long term and postpone starting a business for the future, while men mostly try to realize themselves as soon as possible, while studying at the university. When analyzing the preferences of students in choosing a sphere for starting their own business, «gender-neutral» and «gender-sensitive» business areas are allocated, which makes it possible to further develop recommendations for improving entrepreneurship education and institutional support for youth (including women's) entrepreneurship policy in Ukraine. It is assumed that the «post-industrial» type of thinking prevails among students, in particular in the context of choosing promising business areas for their own business, this is manifested through the increased interest of survey participants in the service sector of the economy. The need to intensify women's entrepreneurship and leadership among female students during their studies at the university, as well as to improve entrepreneurial education programs, in particular in business areas that are important during the wartime and post-wartime periods, is substantiated.

Keywords: entrepreneurship, gender aspects, entrepreneurial intentions, entrepreneurial education, women's entrepreneurship and leadership, business.

Fig.: 2. **Tabl.:** 1. **Bibl.:** 12.

Hrebeshkova Olena M. – PhD (Economics), Associate Professor, Associate Professor of the Department of Business Economics and Entrepreneurship, Kyiv National Economic University named after Vadym Hetman (54/1 Beresteiskyi Ave., Kyiv, 03057, Ukraine)

E-mail: grebeshkova@kneu.edu.ua

ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-6896-3941>

Researcher ID: <https://www.webofscience.com/wos/author/record/M-3076-2016>

Scopus Author ID: <https://www.scopus.com/authid/detail.uri?authorId=57196392558>

Maliarchuk Olha H. – PhD (Economics), Associate Professor, Associate Professor of the Department of Business Economics and Entrepreneurship, Kyiv National Economic University named after Vadym Hetman (54/1 Beresteiskyi Ave., Kyiv, 03057, Ukraine)

E-mail: maliarchuk.olha@kneu.edu.ua

ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-7058-537X>

Researcher ID: <https://www.webofscience.com/wos/author/record/I-7471-2018>

Scopus Author ID: <https://www.scopus.com/authid/detail.uri?authorId=57205271632>

Kubareva Iryna V. – PhD (Economics), Associate Professor, Associate Professor of the Department of Business Economics and Entrepreneurship, Kyiv National Economic University named after Vadym Hetman (54/1 Beresteiskyi Ave., Kyiv, 03057, Ukraine)

E-mail: kubareva.iryana@kneu.edu.ua

ORCID: <https://orcid.org/0000-0001-6950-5937>

Researcher ID: <https://www.webofscience.com/wos/author/record/I-7588-2018>

Scopus Author ID: <https://www.scopus.com/authid/detail.uri?authorId=57205271510>

З умов тривалого руйнування економіки України внаслідок активних воєнних дій особливої актуальності набувають питання формування потенціалу відновлення та зростання економіки нашої країни. Чималий внесок у вирішення цього комплексного завдання може зробити підприємництво як сфера реалізації бізнес-інтересів найактивніших верств населення. У такому контексті постає цілий ряд питань, пов'язаних із формуванням та активізацією підприємницького мислення та способу дій, особливо в молодих людей, зокрема студентства, що неможливо без розуміння ставлення до підприємництва як до способу самореалізації та самозабезпечення, ідентифікації тих бізнес-сфер, які цікавлять підприємливих особистостей задля подальшого управління підприємницькими ініціативами на різних рівнях.

Дослідження гендерних аспектів підприємницької активності студентів в Україні визначається необхідністю адаптації економічної політики до гендерних трансформацій, спричинених війною. З урахуванням негативних змін гендерної структури населення, обумовлених війною, стратегічно важливим фактором розвитку економіки стає жіноче підприємництво. Ураховуючи сучасні реалії, розуміння гендерних вимірів підприємництва серед молоді дозволяє розробляти ефективні політичні та економічні стратегії, спрямовані на підтримку інклюзивного та сталого розвитку суспільства.

З огляду на інтеграцію України до європейської спільноти, європейські орієнтири є актуальними викликами, які постають перед українською підприємницькою освітою. Питання сприяння розвитку підприємницького потенціалу молоді – підприємницька освіта та формування відповідних компетенцій, урахування гендерних аспектів через сприяння розвитку жіночого підприємництва та розуміння гендерних особливостей та інші – також набувають особливої актуальності в контексті ініціатив Європейського Союзу.

Вивченню підприємницьких намірів різних верств і груп населення присвячено чимало публікацій. Зокрема, гендерний баланс у підприємницькій діяльності розкривають Г. Харламова та А. Ставицький [1]. Моделі підприємницької діяльності чоловіків-підприємців та жінок-підприємців аналізують М. Школяр та І. Добрянська [2]. У своїй роботі [3] Н. Краус, К. Краус і Г. Поченчук розкривають особливості жіночого підприємництва через стереотипні та традиційні риси чоловіків та жінок, які визначають (описують) їх здатність до підприємництва, що дозволило авторкам виявити бізнес-напрямки розвитку жіночого підприємництва. У контексті розбудови екосистеми академічного підприємництва А. Лігоненко розкриває підприємницькі наміри студентів та стратегії посилення ролі університетів в їх формуванні в Україні [4].

Також привертають увагу прикладні дослідження у сфері підприємництва. У наших розвідках ми спиралися на опубліковані в лютому 2023 р. центром «Розвиток КСВ» та «Ukrainian Women Entrepreneurs Hub» результати дослідження жіночого підприємництва в умовах повномасштабного вторгнення РФ в Україну [5]. У контексті європейських практик нагальною є програма з підтримки жіночого підприємництва та лідерства для збільшення присутності та ролі жінок у підприємницькій та інноваційній екосистемі ЄС, ініційована Європейським інститутом інновацій і технологій (EIT) у 2022 р. Програми та публікації ЄС щодо підтримки підприємництва забезпечують інструменти та мережі підтримки для жінок [6], формування політики гендерної рівності на 2022–2027 рр. [7].

Незважаючи на стабільно високий інтерес до проблематики підприємництва в Україні та світі, а також високу публікаційну активність в академічних колах, залишаються недостатньо дослідженими питання формування підприємницького мислення в різних групах суспільства (зокрема, проблематика соціального підприємництва), підприємницької активності молоді, гендерних аспектів розвитку підприємництва (у тому числі питання жіночого підприємництва). До того ж, потребують прискипливого вивчення нові умови реалізації підприємницьких намірів, в яких опинилася Україна внаслідок повномасштабних воєнних дій, що створюють унікальні кейси для дослідження та узагальнення.

Розуміючи поліаспектність предметної сфери підприємництва, у цій статті маємо за мету виявити та описати гендерний профіль підприємницьких намірів українських студентів (як найактивнішої соціальної групи) та спрогнозувати перспективи їх реалізації в Україні.

Чи існують розбіжності між представниками різних гендерів у питаннях сприйняття підприємництва, готовності реалізовувати свої проекти в різних бізнес-сферах? Чи потрібно спрямовувати зусилля на стимулювання підприємницької активності та формування більш ефективних стратегій підтримки студентів у розвитку підприємницьких навичок? Чи є достатніми політики університетів та держави щодо підготовки молодого покоління до підприємницької діяльності та розкриття можливостей для студентів різних гендерів у цьому процесі? Пошук відповідей на ці питання триває, тому саме вони окреслили предметне поле нашого дослідження.

Наведені в цій статті висновки спираються на результати першої частини дослідницького проекту «Підприємницькі можливості, компетенції та наміри серед студентів університетів у крос-

культурному вимірі», ініційованого та реалізованого авторками статті за власною методикою дослідження підприємницьких можливостей, характеристик і намірів серед студентів університетів, в основі якої – проведення періодичних опитувань студентів по 27 питаннях, розділених на чотири блоки: 1) загальні дані про респондента; 2) обізнаність про підприємницьке середовище; 3) виміри підприємницької компетентності; 4) підприємницькі наміри [8]. Перше таке опитування відбулося на платформі Qualtrics у квітні – червні 2023 р. за участі студентів трьох країн – України, Польщі та Грузії. Проте в даній статті аналізуються результати опитування лише українських студентів у контексті їх підприємницьких намірів.

В опитуванні взяли участь 247 українських студентів, з них 145 (58,7%) жінок і 102 (41,3%) чоловіків. Переважна більшість учасників опитування (88,3%) навчаються в університетах столиці країни. Респондентам було запропоновано вказати свій гендер, внаслідок чого виявилось лише дві гендерні групи – чоловіча (he/him) та жіноча (she/her), зведених характеристики яких наведено в *табл. 1*.

Отримані від респондентів відповіді на інші запитання анкети проаналізовано в контексті гендерного аспекту готовності учасників опитування розпочати власну підприємницьку діяльність. Результати опитування проаналізовано із застосуванням інструментарію описової статистики.

Важливою передумовою розвитку підприємницької діяльності є підприємницькі наміри. Згідно з когнітивною теорією планованої поведінки (*Theory of Planned Behavior*), «чим сильніший намір долучитися до певної поведінки, тим імовірнішим має бути її виконання» [9]. Таким чином, декларування респондентами своїх підприємницьких намірів передбачає більш імовірну реалізацію підприємницької поведінки в майбутньому.

За даними United Nations Development Programme, ще до повномасштабних воєнних дій в Україні визначалася гендерна диспропорція: на 100 жінок припадало 86 чоловіків; очікувана тривалість життя для жінок становила 76,9 років, тоді як для чоловіків – 67,1 років; дохід жінок складав менше ніж 6 082 доларів на рік, а чоловіків – 10 513 доларів. Однак показники очікуваної тривалості навчання як для жінок, так і для чоловіків у середньому складають 11,3 року [10]. З лютого 2022 р. ситуація лише загострилася. Гендерна структура населення України за останні два роки залишається рухливою та фактично невизначеною. Проте очевидно, що фактична кількість населення скоротилася. У середовищі економічно активного населення дисбаланс між гендерними групами лише

Характеристики респондентів за гендерними групами

Критерій	Характеристики гендерних груп респондентів	
	Жінки	Чоловіки
Середній вік	19,4 років	19,1 років
Напрямок фахової підготовки	94% – економіка, торгівля та підприємництво	93% – економіка, торгівля та підприємництво
Рівень освіти	Бакалаврат – 95% Магістратура – 3% Аспірантура – 2%	Бакалаврат – 96% Магістратура – 0% Аспірантура – 4%
Наявність підприємницького досвіду	26% респондентів	39% респондентів
Наявність досвіду роботи	73% респондентів	80% респондентів

Джерело: складено авторками за результатами опитування.

посилається. За даними ООН у 2021–2022 рр. за індексом гендерної нерівності Україна посідала 77 місце (зі 191 країн) [10]. Тому логічно припускати, що в найближчій перспективі необхідно зосередитися на підприємницьких намірах молоді як однієї з найбільших страт у групі економічного активного населення України (з перспективою до 2040 р.) [11].

У контексті вивчення підприємницьких намірів українського студентства ми сформулювали два дослідницькі запитання:

1. Чи однаково активні студенти різних гендерних груп у реалізації своїх підприємницьких ініціатив?
2. Чи різняться вподобання студентів різних гендерних груп у виборі бізнес-сфери для започаткування власного бізнесу?

Нижче наведено результати аналізу зібраних даних у розрізі зазначених дослідницьких запитань.

До дослідницького питання 1. У контексті нашого дослідження ми запитали студентів «Чи плануєте Ви розпочати бізнес?».

За результатами опитування (рис. 1) виявлено виражені гендерні відмінності у відповідях студентів.

Згідно з результатами емпіричного дослідження Л. Лігоненко [4], проведеного напередодні 24 лютого 2022 року, встановлено, що: 85% студентів не займалися підприємницькою діяльністю, але часто працювали за наймом; 56,4% респондентів планували розпочати підприємницьку діяльність протягом наступних п'яти років по завершенні навчання в університеті; кожен п'ятий студент мав підприємницький досвід.

Цікаво, що вже після 24 лютого 2022 року характеристики підприємницької активності студентів дещо змінилися. Як свідчать отримані нами дані, частка тих, хто планує стати підприємцем,

скоротилася до 30,7%, що на 25,7% менше, ніж до війни. Це ілюструє згасання в студентській аудиторії оптимістичних настроїв та зростання невизначеності щодо перспектив їх підприємницької діяльності.

У гендерному вимірі жінки виявляють більш виражений інтерес до підприємницької діяльності порівняно з чоловіками. Майже 38% жінок (проти 20,6% чоловіків) зазначили, що скоріше планують розпочати бізнес після закінчення університету. Також припускають можливість стати підприємцем у майбутньому ще 29,7% жінок (проти 20,6% чоловіків). Отже, серед респондентів нашого дослідження виявилось, що в питаннях започаткування власного бізнесу жінки більш націлені на віддаленішу перспективу, ніж чоловіки. Це може свідчити як про більш високі (порівняно з чоловіками) очікування жінок, так і про їх більш активну позицію до підприємницької діяльності в майбутньому. Проте, ймовірно, чоловіки виявляються більш активними в теперішньому часі, оскільки 33,3% респондентів-чоловіків (проти 24,8% жінок) заявили про свої плани розпочати бізнес ще під час навчання в університеті, а ще 16,7% (проти 4,9% серед жінок) задекларували, що вже є підприємцями.

Невелика частка учасників опитування зазначили, що не планують бути підприємцями: серед жінок таких виявилось 1,4%, а серед чоловіків — 3,9%. Також 2,1% респондентів-жінок та 4,9% респондентів-чоловіків не відповіли на це запитання. Це може засвідчувати більш високий рівень готовності до підприємництва саме жіночої аудиторії та, на нашу думку, є важливим сигналом для розробки спеціальних підходів для підтримки жінок у підприємницькій сфері.

Чи плануєте Ви розпочати бізнес?

Рис. 1. Гендерні відмінності намірів українських студентів щодо започаткування власного бізнесу

Джерело: авторська розробка.

У якій сфері діяльності ви плануєте почати бізнес?

Рис. 2. Переваги студентів різних гендерних груп щодо вибору бізнес-сфери для реалізації підприємницьких ініціатив

Джерело: складено авторами за результатами проведеного опитування.

До дослідницького питання 2. Розглядаючи результати опитування в контексті конкретних бізнес-сфер (рис. 2), можемо робити висновки про бачення респондентами перспектив своєї підприємницької діяльності на основі їх індивідуальних інтересів.

Передусім, привертає увагу той факт, що 35% усіх респондентів не змогли визначитися (таких 3%) або взагалі не відповіли (таких 32%) на запитання про можливу (бажану) сферу заснування власного бізнесу. Серед цих респондентів 26% жінки та 6% чоловіки, що ілюструє значний дисбаланс у гендерних характеристиках усвідомленості майбутньої сфери реалізації підприємницьких ініціатив. Очевидно, що в межах дослідженої

вибірки жінки значно меншою мірою (порівняно з чоловіками) усвідомлюють сферу підприємницької самореалізації. Також значна частка тих, хто не визначився, може свідчити про певний «романтизм» у сприйнятті підприємництва учасниками опитування, причому жінкам він притаманний більшою мірою, ніж чоловікам.

Найбільш популярними серед обох гендерних груп виявилися сервісні індустрії, про які зазначили понад дві третини (або 64%) усіх респондентів обох гендерів, зокрема: торгівля – 11%; спорт, здоров'я і краса – 11%; готельно-ресторанний бізнес (HoReCa індустрія) – 8%; інформаційні технології (ІТ) – 6%; сфера обслуговування (у широкому сенсі) – 5%; творчість та креативні індустрії – 5%;

електронна торгівля – 4%. По 2% респондентів задекларували свою зацікавленість у сферах маркетингу та менеджменту, розваг. Також незначну кількість респондентів (не більше 1%) приваблюють сфери фінансів, освіти, екології, видавничої справи та реклами.

На традиційні для індустріальної економіки бізнес-сфери припало не більше 6% відповідей, зокрема: агробізнес і виробництво обрали відповідно по 2% респондентів, автомобільний бізнес – 1%, а будівництво – лише 0,4%.

Така диспропорція свідчить про «постіндустріальне» мислення студентів, що складають респондентську базу. Тому є кілька пояснень. Зокрема, переважна частка наших респондентів є здобувачами економічного фаху та, відповідно, спеціалізуються на соціальних науках. Тож цілком імовірно, що їм не вистачає технологічних знань у відповідних фахових сферах підготовки. З іншого боку, їх зосередженість на третинному та четвертинному секторах економіки може бути зумовлена недостатністю практичного досвіду, прагненням долучитися до більш динамічних бізнес-сфер (з коротшими операційними, фінансовими та інвестиційними циклами), що зумовлює, на їх переконання, швидшу реалізацію підприємницьких ідей та більшу віддачу на вкладений капітал.

З урахуванням необхідності відновлення економіки країни у воєнний і повоєнний періоди логічно припустити, що в системі підприємницької освіти доцільно акцентувати увагу студентів на недооціненому ними потенціалі первинного та вторинного секторів економіки як сфер реалізації підприємницьких ініціатив. Це також підтверджується прогнозними оцінками структури економіки України на перспективу до 2030 р. [12], згідно з якими до 38% ВВП буде створюватися в галузях сільського господарства, добувної та переробної промисловості, в енергетиці та будівництві.

Аналіз гендерних розбіжностей у перевагах респондентів щодо потенційно привабливих бізнес-сфер дозволив нам виділити гендерно-чутливі та гендерно-нейтральні бізнес-сфери. До гендерно-чутливих віднесено ті бізнеси, до яких по-різному ставляться представники різних гендерних груп, тоді як гендерно-нейтральні бізнес-сфери майже однаково привабливі для всіх респондентів, незалежно від гендеру. За результатами нашого дослідження гендерно-чутливими виявилися торговельний бізнес, сфера спорту, здоров'я та краси, яким надали перевагу 7% жінок і 17% чоловіків, ІТ (3% жінок та 12% чоловіків). Решту згаданих респондентами бізнес-сфер можна віднести до гендерно-нейтральних, оскільки сто-

совно них переваги різних гендерних груп не перевищують 3%.

Отримані нами дані та зроблені на їх основі висновки підтверджуються результатами інших розвідок. Так, згідно з дослідженням жіночого підприємництва в умовах повномасштабної війни [5] 58% опитаних жінок мають намір започаткувати бізнес, що проявляє їх лідерський потенціал. Зокрема, 32% респонденток реалізують або планують здійснювати підприємницьку діяльність у сфері надання послуг (здоров'я, краса, психологія, фешн-індустрія), 17% – у легкій промисловості, 16% – у торгівлі, 11% – у освітній сфері та 9% – в індустрії HoReCa. Отже, маємо ще одне підтвердження щодо гендерно-чутливих для жінок-підприємниць бізнес-сфер.

Більш глибоко аналізуючи переваги майбутніх підприємниць, нескладно помітити їх симпатії до таких гендерно-нейтральних бізнес-сфер, як готельно-ресторанний бізнес (9% жінок проти 7% чоловіків), сфера обслуговування як така, творчість і креативні індустрії (відповідно 6% жінок проти 3% чоловіків) та електронна комерція (4% жінок проти 3% чоловіків), що також підтверджується результатами інших досліджень [3]. Проте саме ці гендерно-нейтральні бізнес-сфери є найменш привабливими для започаткування бізнесу серед усіх учасників опитування. Це може вказувати на необхідність створення додаткових програм або заходів інституційної підтримки для розкриття їх потенціалу в реалізації підприємницьких проєктів.

ВИСНОВКИ

Проведене дослідження дозволило визначити та описати гендерний профіль підприємницьких намірів українських студентів в умовах воєнного стану в країні.

Необхідною передумовою для подальшого вивчення підприємницьких намірів українського студентства є врахування таких системних факторів, як політична нестабільність, демографічна та економічна кризи. Серед студентства, як середовища формування економічного активного населення, скорочується частка тих, хто планує стати підприємцем в умовах воєнних дій, що тривають.

Отже, зростає потреба у специфічних підходах для стимулювання підприємницької активності, зокрема з урахуванням гендерних особливостей, щоб сприяти більш рівномірному представництву чоловіків і жінок у сфері підприємництва. Варто зазначити якнайбільше залучення жінок до підприємництва в силу загострення демографічної ситуації в країні, потреби заповнити дефіцит у підприємцях різних бізнес-сфер і потен-

ційної потреби заміни чоловіків у бізнесі – внаслідок їх залучення до військової служби.

Встановлено, що в середньому жінки у своїх підприємницьких намірах більше за чоловіків орієнтовані на довгу перспективу та мають певні переваги щодо вибору бізнес-сфер, потенційно привабливих для їх майбутньої підприємницької діяльності. Тому логічним уявляється висновок про необхідність запровадження програм підтримки жіночого підприємництва, що спрямовані на розкриття та мотивування їх лідерського потенціалу.

На основі вивчення переваг студентів різних гендерних груп щодо вибору бізнес-сфері для реалізації підприємницьких ініціатив запропоновано розрізняти гендерно-чутливі та гендерно-нейтральні бізнес-сфери, що дозволяє формувати спеціальні політики розвитку підприємницького середовища та коригувати освітні програми підготовки фахівців з підприємництва задля відновлення економіки України.

У контексті проведеного нами дослідження уявляються актуальними подальші наукові розвідки в таких тематичних напрямках, як розробка освітніх стратегій підготовки фахівців у сфері підприємництва, створення підприємницьких екосистем з урахуванням гендерних вимірів їх учасників, формування системної підтримки підприємницької активності та реалізації підприємницьких намірів молоді в Україні. ■

БІБЛІОГРАФІЯ

1. Харламова Г., Ставицький А. Гендерні питання в підприємницькій діяльності: сучасне сприйняття підприємців. *Вісник Київського національного університету імені Тараса Шевченка*. 2020. № 3. С. 42–52. DOI: <https://doi.org/10.17721/1728-2667.2020/210-3/6>
2. Школяр М. В., Добрянська І. Я. Гендерний вимір підприємницької діяльності. *Science and Education a New Dimension. Seria "Humanities and Social Sciences"*. 2017. Vol. 20. No. 1. P. 77–80. URL: <https://journals.indexcopernicus.com/api/file/viewByFileId/550691>
3. Краус Н. М., Краус К. М., Поченчук Г. М. Жіноче підприємництво: ризики, інструменти підтримки, механізми реалізації. *Innovation and Sustainability*. 2023. № 2. С. 46–59. DOI: <https://doi.org/10.31649/ins.2023.2.46.59>
4. Лігоненко Л. Підприємницькі наміри студентів: результати опитування, висновки та роздуми щодо розбудови екосистеми підтримки академічного підприємництва // Інноваційне підприємництво: стан та перспективи розвитку : збірник матеріалів VII Всеукр. наук.-практ. конф. (м. Київ, 30 травня 2022 р.). Київ, 2022. С. 221–225. URL: <https://ir.kneu.edu.ua/server/api/core/bitstreams/f51ac85e-e527-4c08-8162-4b029b2f4f6f/content>

5. Результати дослідження жіночого підприємництва в Україні в умовах повномасштабної війни. Дія. Бізнес. 03.08.2023. URL: <https://business.diiia.gov.ua/cases/women-entrepreneurship/rezultati-doslidzenna-zinocogo-pidpriemnictva-v-ukraini-v-umovah-povnomasstabnoi-vijni>
6. Women entrepreneurs. European Commission. URL: https://single-market-economy.ec.europa.eu/smes/supporting-entrepreneurship/women-entrepreneurs_en
7. Eit Gender Equality Policy 2022–2027 / European Institute of Innovation & Technology (EIT). Budapest. December 2022. URL: https://eit.europa.eu/sites/default/files/2023-06/gender_equality_policy_eit_december_2022.pdf
8. Малярчук О. Г., Гребешкова О. М., Кубарева І. В. Анкета для проведення дослідження підприємницьких можливостей, характеристик та намірів серед студентів університетів (українською та англійською мовами) : авт. свід. № 120546. Опубл. 17.07.2023.
9. Ajzen I. The theory of planned behavior. *Organizational Behavior and Human Decision Processes*. 1991. Vol. 50. Iss. 2. P. 179–211. DOI: [https://doi.org/10.1016/0749-5978\(91\)90020-T](https://doi.org/10.1016/0749-5978(91)90020-T)
10. Індекс людського розвитку: Україна посіла 88 позицію серед 189 країн. United Nations Development Programme. 14.09.2018. URL: <https://www.undp.org/uk/ukraine/press-releases/indeks-lyuds'koho-rozvytku-ukrayina-posila-88-pozytsiyu-sered-189-krayin>
11. Kulu H., Christison S., Liu C., Mikolai J. The War and the Future of Ukraine's Population. *MigrantLife Working Paper*. 2022. No. 9. URL: <https://migrantlife.wp.st-andrews.ac.uk/files/2022/03/The-War-and-the-Future-of-Ukraines-Population.pdf>
12. Макроекономічне дослідження – Україна 2022/2024. *Capital Times*. URL: <https://www.capital-times.com/makroekonomika-ukraini-2022-2024/>

REFERENCES

- Ajzen, I. "The theory of planned behavior". *Organizational Behavior and Human Decision Processes*, vol. 50, no. 2 (1991): 179-211. DOI: [https://doi.org/10.1016/0749-5978\(91\)90020-T](https://doi.org/10.1016/0749-5978(91)90020-T)
- "Eit Gender Equality Policy 2022-2027". *European Institute of Innovation & Technology (EIT)*. Budapest. December 2022. https://eit.europa.eu/sites/default/files/2023-06/gender_equality_policy_eit_december_2022.pdf
- "Indeks ljudskoho rozvytku: Ukraina posila 88 pozytsiiu sered 189 krain" [Human Development Index: Ukraine Ranked 88th Among 189 Countries]. *United Nations Development Programme*. September 14, 2018. <https://www.undp.org/uk/ukraine/press-releases/indeks-lyuds'koho-rozvytku-ukrayina-posila-88-pozytsiyu-sered-189-krayin>
- Kharlamova, H., and Stavtytskyi, A. "Henderni pytannia v pidpriemnytskii diialnosti: suchasne spryiniattia

pidpriemtsiv" [The Gender Issue in Entrepreneurship Activity: The Current Perception of Entrepreneurs]. *Visnyk Kyivskoho natsionalnoho universytetu imeni Tarasa Shevchenka*, no. 3 (2020): 42-52. DOI: <https://doi.org/10.17721/1728-2667.2020/210-3/6>

Kraus, N. M., Kraus, K. M., and Pochenchuk, H. M. "Zhinoche pidpriemnytstvo: ryzyky, instrumenty pidtrymky, mekhanizmy realizatsii" [Women's Entrepreneurship: Risks, Support Tools, Implementation Mechanisms]. *Innovation and Sustainability*, no. 2 (2023): 46-59. DOI: <https://doi.org/10.31649/ins.2023.2.46.59>

Kulu, H. et al. "The War and the Future of Ukraine's Population". *MigrantLife Working Paper*. 2022. <https://migrantlife.wp.st-andrews.ac.uk/files/2022/03/The-War-and-the-Future-of-Ukraines-Population.pdf>

Lihonenko, L. "Pidpriemnytski namiry studentiv: rezultaty opytuvannya, vysnovky ta rozdumy shchodo rozbudovy ekosystemy pidtrymky akademichnoho pidpriemnytstva" [Entrepreneurial Intentions of Students - Results Surveys, Conclusions and Considerations on Development Academic Support Ecosystems Enterprises]. *Innovatsiine pidpriemnytstvo: stan ta perspektyvy rozvytku* (2022): 221-225. <https://ir.kneu.edu.ua/server/api/core/bitstreams/f51ac85e-e527-4c08-8162-4b029b2f4f6f/content>

"Makroekonomichne doslidzhennia – Ukraina 2022/2024" [Macroeconomic Research – Ukraine

2022/2024]. *Capital Times*. <https://www.capital-times.com/makroekonomika-ukraini-2022-2024>

Maliarchuk, O. H., Hrebeshkova, O. M., and Kubareva, I. V. "Anketa dlia provedennia doslidzhennia pidpriemnytskykh mozhlyvostei, kharakterystyk ta namiriv sered studentiv universytetiv (ukrainskoiu ta anhliiskoiu movamy)" [Questionnaire for Researching Entrepreneurial Opportunities, Characteristics and Intentions Among University Students (in Ukrainian and English)]: copyright certificate no. 120546, published July 17, 2023.

"Rezultaty doslidzhennia zhinochoho pidpriemnytstva v Ukraini v umovakh povnomashtabnoi viiny" [The Results of the Study of Women's Entrepreneurship in Ukraine in the Conditions of a Full-scale War]. *Diia.Biznes*. August 03, 2023. <https://business.diia.gov.ua/cases/women-entrepreneurship/rezultati-doslidzenna-zinocogo-pidpriemnytstva-v-ukraini-v-umovah-povnomashtabnoi-vijni>

Shkoliar, M. V., and Dobrianska, I. Ya. "Hendernyi vymir pidpriemnytskoi diialnosti" [Gender Dimension of Entrepreneurship]. *Science and Education a New Dimension. Seria "Humanities and Social Sciences"*, vol. 20, no. 1 (2017): 77-80. <https://journals.indexcopernicus.com/api/file/viewByFileId/550691>

"Women entrepreneurs". *European Commission*. https://single-market-economy.ec.europa.eu/smes/supporting-entrepreneurship/women-entrepreneurs_en

УДК 338.312

JEL: M13; M29; O31

DOI: <https://doi.org/10.32983/2222-4459-2024-1-139-146>

ОРГАНІЗАЦІЙНИЙ МЕХАНІЗМ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ РОЗВИТКУ ІННОВАЦІЙНОГО ПІДПРИЄМНИЦТВА НА ЗАСАДАХ СТАЛОСТІ

©2024 РИБАК М. О.

УДК 338.312

JEL: M13; M29; O31

Рибак М. О. Організаційний механізм забезпечення розвитку інноваційного підприємництва на засадах сталості

У статті сформовано організаційний механізм забезпечення розвитку інноваційного підприємництва на засадах сталості. Відзначено, що процес розвитку інноваційного підприємництва в Україні складний через відсутність ефективних інструментів, методів, засобів, важелів і регуляторів інноваційного розвитку економічних систем. Ці елементи взаємопов'язані та складають інноваційний механізм суб'єкта підприємницької діяльності. Принциповим для дослідження характеру розвитку інноваційного підприємництва (як окремого підприємства, так і економіки країни загалом) є концепція сталого розвитку, оскільки вона враховує різну спрямованість розвитку, з одного боку, і передбачає використання різних інструментів для забезпечення розвитку з огляду на його компоненти – з іншого. Визначено базові положення та передумови формування організаційного механізму забезпечення розвитку інноваційного підприємництва на засадах сталості. Зазначено, що розвиток інноваційного підприємництва залежить від концепції сталого розвитку, яка враховує різні аспекти діяльності підприємств і їх вплив на суспільство. Зокрема, концепція сталого розвитку орієнтує суб'єкт господарювання на забезпечення соціальної відповідальності, економне використання ресурсів, дбайливе ставлення до ресурсів і їх збереження, турботливе ставлення до навколишнього середовища, в якому воно функціонує, і підвищення рівня екологічної безпеки. Зроблено висновок, що розвиток інноваційного підприємництва на засадах сталості та забезпечення його всіма необхідними ресурсами є визначальною умовою для економічного зростання та трансформації економічної системи нашої країни. Сформований організаційний механізм забезпечення розвитку інноваційного підприємництва на засадах сталості дозволить досягти рівноваги учасникам інноваційного процесу за умов: підвищення якості наукового потенціалу; вдосконалення науково-технічного потенціалу; формування висококваліфікованих продуктивних сил; створення належної нормативно-правової бази; залучення інвестицій в інновації; формування розвиненої ринкової інноваційної інфраструктури.

Ключові слова: організаційний механізм, забезпечення, розвиток, підприємництво, засади, сталий розвиток.

Рис.: 2. **Бібл.:** 11.